

Lenora Chu
KIS KATONÁK

Lenora Chu

KIS KATONÁK

Egy amerikai kisfiú, a kínai oktatási rendszer
és az érvényesülés a világban

A fordítás alapja:
Lenora Chu: *Little Soldiers: An American Boy, A Chinese School,
and the Global Race to Achieve*
Published by HarperCollins, 2017

Copyright © Lenora Chu, 2017

Fordította © Szilágyi Zsófia, 2018

Szakmailag lektorálta: Kovács Eszter Málna
Nyelvileg lektorálta: Mártonfi Attila

Szerkesztette: Becz Dorottya – Biró Andor

Borítóterv: Tabák Miklós

HVG Könyvek, Budapest, 2019
Kiadóvezető: Budaházy Árpád
Felelős szerkesztő: Mandl Orsolya
www.hvgkonyvek.hu

ISBN 978-963-304-790-3

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet vagy annak részleteit tilos reprodukálni, adatrendszerben tárolni, bármely formában vagy eszközzel – elektronikus, fényképeszeti úton vagy más módon – a kiadó engedélye nélkül közölni.

Kiadja a HVG Kiadó Zrt., az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

Felelős kiadó: Szauer Péter

Nyomdai előkészítés: Kedves László

Nyomás: Alföldi Nyomda Zrt.
Felelős vezető: György Géza vezérigazgató

Szüeimnek

Kis katona vagyok, mindennap gyakorlok.
Szememhez emelve távcsövet mindent látok.
Fapuskám a vállamon – puff, puff, puff!
Cirkálómat kormányzom – bumm, bumm, bumm!
Lovas huszár vagyok – gyí, gyí, gyí!
Kis katona vagyok, mindennap gyakorlok.
Bal-jobb, bal-jobb, menetelek a cél felé.

A CÉL FELÉ!

KÍNAI ÓVODÁSDAL

Tartalom

Előszó: Piros csillag	9
-----------------------	---

ELSŐ RÉSZ: A RENDSZER

1. fejezet: Megtömés	17
2. fejezet: Családi ügy	36
3. fejezet: Engedelmesség a tanárnak	56
4. fejezet: A szabály alól nincs kivétel	74
5. fejezet: A második helyért nem jár elismerés	94

MÁSODIK RÉSZ: VÁLTOZÁS

6. fejezet: A dolgozatok ára	119
7. fejezet: Kis katona	140
8. fejezet: Száz nap a vizsgáig	161

9. fejezet: Kerülő utak és szívességek	184
10. fejezet: Legyőzni a rendszert vagy kiszállni	209

HARMADIK RÉSZ: KÍNAI ÓRÁK

11. fejezet: Matekozzunk!	235
12. fejezet: A zsenialitás nem más, mint küzdelem	258
13. fejezet: Arany középút	282
Köszönetnyilvánítás	305
Válogatott irodalom	310
A szerzőről	331
Név- és tárgymutató	332

Piros csillag

Akkoriban jó ötletnek tűnt: a kisfiamat hároméves korában Kína legnagyobb városában, a közel 25 millió lakosú Sanghajban állami intézménybe* íratunk.

Kínában élő és dolgozó amerikai házaspár vagyunk, a kínai iskola-rendszer pedig arról híres, hogy onnan kerülnek ki a világ elsőrangú szakemberei. Elfoglalt, dolgozó szülőként – én író vagyok, a férjem pedig rádiós tudósító – úgy gondoltuk, ha már Kínában vagyunk, akkor éljünk úgy, mint az itteniek. Emellett szerettük volna kínai típusú fegyelemre tanítani a gyermekünket. A fiunk mandarin nyelven is megtanul, ami a legtöbb ember által beszélt nyelv a világon. Tényleg így gondoltuk, mi lehet ezzel a baj?

Könnyű döntésnek tűnt. Ráadásul sanghaji otthonunktól mindössze kétutcányira volt a Szung Csing-ling óvoda, ami a legmenőbbnek számított a kínai városlakók szemében. A Kommunista Párt befolyásos hivatalnokai, gazdag vállalkozók, ingatlanmágnások és hírességek járatták ide három-hat év közötti gyerekeiket. Amikor hétvégenként arra sétáltunk, gyakran láttam fiatal szülőket, akik mélyáza néztek befelé a kerítésen, mintha éppen gyermekeik határtalan jövőjéről ábrándoznának. Úgy gondoltuk, ez a lehető legjobb intézmény, amit a kínai oktatási rendszer kínálhat – hiszen itt a korai éveknél hatalmas jelentőséget tulajdonítanak. Van is erre egy mondás: 不要输在起跑线上, azaz „Ne kerülj hátrányba induláskor”.

A fiam átalakulása jóformán az első pillanattól elkezdődött. A tanév kezdete után nem sokkal a mindig izgága totyogó gyerekemből szinte

* Kínában az óvoda nem kötelező, gyakoriak azonban az olyan oktatási intézmények, ahová már két-három éves kortól járhatnak a gyerekek. (*A lektor:*)

azonnal rendes kisdíák lett. Rainey őszintén köszöntötte tanítóját *Laosi cao!* (Jó reggelt, tanárnő!) kiáltással. Figyelt a tanárnő minden egyes utasítására, türelmesen kivárta a sorát, és a kisebb otthoni feladatokból is kivette a részét.

A mandarin nyelv is elkezdett ragadni rá, szorgalmasabb lett, egyre többet tanult – ezt ebben a kultúrában nagyra értékelik. Rainey egyik nap próbált megfejtetni egy kínai szólást, amit órán hallott.

– Mit jelent az, hogy *cungming*? – emelte rám nagy, barna szemét.

– A *cungming* azt jelenti: „okos” – válaszoltam Rainey-nek.

– Az jó. Szeretnék okos lenni – bólogatott, és kissé összeráncolta a homlokát. – És a *ke ai*?

– Azt, hogy „aranyos” – mondtam. Elkerekedett szemmel hallgatta.

– Jaj, én nem aranyos, hanem okos akarok lenni.

Egyik délután úgy jött haza, hogy egy fényes, piros csillag volt a homlokára ragasztva.

– Kitől kaptad ezt a csillagot? – kérdeztem.

– A tanárnőtől! Jó voltam az óvodában – csiripelte Rainey, és felpillantott az övét fürkésző arcomra.

– Miért lehet piros csillagot kapni? – tettem fel a kérdést. Mindig is kíváncsi voltam az óvodai életére. – Például, ha gyorsan futsz?

Gurgulázó kacagás bugyogott elő Rainey kis hasából, torkából, mintha ennél szánalmasabb felvetés nem is létezne a világon.

– Anyu, a teremben futkározásért soha nem kapnék csillagot – vigyorgott csillogó szemmel. – Azért adták, mert nyugton ültem.

Nyugton ült? Azonnal felfedeztem a hibát a saját feltételezéseimben.

Az Amerikai Egyesült Államokban a diákok azért kapnak elismerést, ha valamilyen rendkívüli erőfeszítést tesznek vagy teljesítményt érnek el; azért, ha kiemelkednek a többiek közül. Kínában azonban az elismerés a beolvadásért, az engedelmességért jár. Ez a különbség megegyezik az amerikai celebkultúra és a kínai mintapolgárság közti különbséggel. Egyéni kiválóság szemben a közösségi léttel.

A kínai módi természetesen ismerős volt számomra, hiszen az Egyesült Államokba emigrált kínai szülők gyermeke vagyok. Ugyanakkor az amerikai állami iskolák és a személyes szabadság kultúrájában nevelkedtem, és szülőként fontosnak tartom, hogy a jó szokásokat jó okkal alakítsuk ki – erős keretek közt, ám annál gyengédebb formában. Motoszkálni kezdett bennem a kérdés, vajon Rainey tanítói a megfelelő értékeket plántálják-e a gyerekembe.

– Miért ültök? Elvárják tőletek? Ülnötök kell? – kérdeztem Rainey-től egyre élesebben és gyorsabban.

Ez a kérdésözön azonban túl sok volt a hároméves gyerekemnek. A férjem, Rob szerint úgy hangzott, mintha azt kérdeztem volna: „Korlátoznak az emberi jogaid gyakorlásában?”

Néhány héttel később Rainey vacsora közben a vokban pírított tofu felett egyszer csak megszólalt:

– Ne beszélgessünk evés közben.

– Hát ezt meg honnan vetted? – ugrottam rögtön a témára. – A tanárok mondták?

Ezt még Rob is hitetlenkedve fogadta.

– Nem szabad beszélgetni ebéd közben, Rainey?

– Nem. Pej-pej és Mej-mej beszélgettek, és a tanárnő rájuk szolt, hogy maradjanak csendben. A tanárok néha mérgesek – mondta Rainey, Rob pedig a fejét ingatta.

Texasi gyerekkorom legkellemesebb emlékei pont az iskolai ebédlőasztalhoz kötődnek. Ott tanultuk meg elcserélni a mogyoróvaját sonkás szendvicstre, egyeztetni a közös délutáni játékot és a péntek esti találkozókat, valamint szavazatokat gyűjteni a diákönkormányzati választásokra. Olyan hangosan barátkoztunk egymással, ahogy csak bírtunk. Rob is amerikai iskolába járt, és láttam, hogy nehezeére esik elképzelni a szalámi (illetve jelen esetben szója) feletti hallgatásra ítélt fiát.

Hamarosan rájöttem, hogy a kiemelkedő kínai diákok nevelése a kisgyermekkorú kontrollal kezdődik. A kisfiam a huszonzét kínai társával sorba rendezve, kisszékre szegezve gyorsan megtanulta, hogy a kezét a megfelelő oldali térdére tegye, egyenes háttal, párhuzamos lábakkal üljön. Megtanulta, hogy soha ne görnyedjen a székén, ne rakja csámpásan a lábát, mert így vonhatja magára a legkönnyebben a tanárok haragját. Megértette, hogy nem érintheti meg a mellette ülőt, nem szólalhat meg, miközben a tanár beszél, és engedély nélkül nem állhat fel vízért. És mindenekelőtt megtanulta azt is, hogy nincs annál rosszabb, mint ha magára vonja a figyelmet.

Piros csillaggal akkor tüntetik ki a gyerekeket, ha némán ülnek a székükön, és Rainey kiváló tanítványnak bizonyult. Bár gyermeki csacso-gása még nem állt össze folyékony beszéddé, mégis egyértelműen nyilvánította, hogy a matrica nem kerülhet le a homlokáról. Rainey a homlokát magasan a mennyezet felé emelve, büszkén viselte a csilla-

got az étkezőasztalnál is. Rajta volt a fociedzéskor és a csoporttársa születésnapj zsúrján is. Még akkor sem vehettem le, amikor meg akartam mosni az arcát.

– Ne, anyu! Ne nyúlj hozzá! Ne nyúlj hozzá! – nyafogta, amikor készültem lefektetni. Érintetlen piroscsillag-matricával masírozott az ágyába.

Vajon akaratlanul is a fiunk elméjéért folytatott küzdelemben keveredtünk?

– Aggódniuk kellene? – bukott ki belőlem hangosan is a kétely.

– Ne emészd magad miatta – szokta erre mondani a férjem, de látam, hogy időnként neki is ráncba szalad a homloka.

Nem tehettem róla, aggasztott a dolog. Sanghaji környékünkön járva figyeltem a kínai gyerekeket, akik illedelmesen viselkedtek, előzékenyek voltak a szüleikkel és a társaikkal, nem rendetlenkedtek a játszótéren. Hétköznapi három órakor belestem a szomszédos általános iskolába, ahol a szülők és nagyszülők türelmesen sorba állva várták a gyerekeket. Világos volt, hogy az iskoláztatás itt az egész család ügye. Nem volt nehéz elképzelni, hogy az itt felnövő gyerekek fegyelmezett zsenik lesznek, akiket az egész világ csodálni fog. De miről kell lemondaniuk ezért?

Amikor elkezdtem keresni a válaszokat, az újságírói kíváncsiságom is felébredt: pontos megfigyeléseket végeztem, a megfelelő kérdéseket fogalmaztam meg, és olyan szakértőket kerestem fel, akik többet tudnak nálam a témáról. New Yorkban, Minnesotában és Kaliforniában hírlapíróként mindig is ez volt az alapvető hozzáállásom, és bár látszott a kínai társadalom rosszállása a független kutatómunkával szemben, a szülői aggodalmam rendkívüli hajtóerőt jelentett.

Négy hónappal azután, hogy 2010-ben Kínába érkeztünk Robbal és Rainey-vel, az ország érdekes módon figyelemre méltó oktatási eredményeket hozott nyilvánosságra: a sanghaji diákok világelsőek lettek a matematikai, szövegértési és természettudományos készségek tekintetében a PISA-teszten (Program for International Student Assessment – Nemzetközi Tanulói Teljesítménymérés Program), amely a tanulók kompetenciáját vizsgálja nemzetközi összehasonlításban. Újdonsült lakóhelyem diákjai első alkalommal vettek részt ebben a vizsgálatban, és közel hetven ország tanulóit utasították maguk mögé (az Egyesült Államok és Nagy-Britannia a középmezőnyben végzett). Az eredmény megrengette az oktatáspolitikai világot. „The Shanghai

Secret” (A sanghaji titok) – harsogta a *The New York Times*, Obama elnök pedig Szputnyik-pillanatnak nevezte. Richard C. Levin, a Yale Egyetem akkori rektora beszédében így méltatta Kína teljesítményét: alig egy évtized alatt megteremtették a világ legnagyobb felsőoktatási szektorát, megalkotva a Borostyánliga (Ivy League, a legjobb amerikai egyetemek) kínai verzióját. Eközben a híradások továbbra is Kína gazdaságának szárnyalásáról szóltak. A jelek szerint Kína maga mögé utasította a világ többi részét, és leiskolázta a Nyugatot.

Nem volt teljes az összhang az újságban olvasottak és aközött, amit a való életben tapasztaltam. Amint elkezdtem jobban szemügyre venni a kiemelkedően teljesítő kínai diákok iskolai életét, nyugtalanító jeleket vettem észre a saját fiunkon, többek közt az élet más területeire is beszívargó engedelmességet. Egyik nap például egy csoporttársa édesanyja megkérdezte tőle, szeret-e énekelni.

– Nem szeretek, de ha akarja, énekelek – felelte.

Máskor Rainey véget nem érően kommunista mozgalmi dalokat énekelt, amelyekben a „hazát” dicsérte. Igyekeztem meggyőzni magam arról, hogy az otthoni környezetünk éppolyan fontos, mint az óvodai, mégis elkezdtem folyamatosan figyelni a fiamat – mintha külön érzékeket fejlesztettem volna ki a szolgálalkúság és az agymosás nyomainak felfedezésére. Eszembe jutott a beszélgetés, amikor egy európai származású barátom kiíratta a kislányát a kínai iskolából.

– Nem akarom, hogy a lányom robot vagy talpnyaló legyen – füstölt annak idején.

Feltűnt, hogy a környezetemben élő kínaiak is aggódnak, bár az ő aggodalmuk más természetű volt. Egy rég elvesztett, és most újra felfedezett sanghaji unokatestvérem izgatott előkészületeket tett a lánya általános iskolai felvételi előtt, beíratta például a félelmetes „Matek-olimpia” nevű délutáni különóra. Egy középiskolás diák, akivel megismerkedtem, éjt nappallá téve készült a központi felsőoktatási felvételi vizsgára. Egy vidéki kínai asszony, aki korábban rendszeresen vigyázott Rainey-re, váratlanul összehakolt, és visszatért Hupej tartományba: vidéken hátrahagyott fia erejét megfeszítve igyekezett felkészülni a középiskolai felvételi vizsgára, neki pedig odalett az otthona. Az asszony könnyek között mesélte, hogy az állam ledózerolja a házat, mert a helyén építkezési beruházás lesz. Ez a nő is egyike volt annak a több százmillió kínai vándorló munkásnak, akiket a robbanásszerű gazdasági reformok áldásai és átkai érintettek.

Robbal úgy érkeztünk Kínába, mint a korlátlan lehetőségek országába, de a kínaiakat nyugtalanították a körülöttük zajló változások. Elgondolkodtam ezeken az ellentmondásokon: vajon a Rainey-n megfigyelhető engedelmesség is része a kínai tudományos sikerek titkának? A kínai oktatási rendszer tényleg robotokat állít elő, vagy ezek a diákok valójában elsőrangú oktatásban részesülnek? Úgy tűnik, mintha a világ ünnepelné Kína menetelését a globális vezető szerep felé, de vajon a Nyugatnak tényleg a kínai módszerekhez kell mérnie magát, és azokkal kell versenyeznie?

Ezek a kérdések újra meg újra felmerültek, és hamarosan akárhová mentem, vittem magammal papírt és tollat, és a válaszkeresés közben szorgosan jegyzeteltem. Éveken át követtem nyomon kínai gyerekek, fiatalok életét, beszélgettem tanárokkal, igazgatókkal, oktatási szakemberekkel. Amerikai és kínai iskolákat látogattam, Kína vidéki területeire utaztam, hogy tanúja legyek a kétségbeejtő szegénységnek és egyenlőtlenségnek. Kutatási eredményeket és tanulmányokat olvastam, és önkéntes tanárként dolgoztam egy sanghaji óvodában. Biztosra vettem, hogy a munkám során testközelből figyelhetem meg egy hatalmas ország életét, ami ugyan kívülről legyőzhetetlennek látszik, ám közben csendben küzd azért, hogy értelmet adjon a világban betöltött új szerepének. Egyúttal arra is választ akartam kapni, hogy a saját fiunk iskoláztatása szempontjából mi a legkedvezőbb folytatás.

Kezdetől fogva ösztönösen éreztem, hogy a családomnak rugalmasnak kell lennie, hogy megtaláljuk a saját utunkat (olyannyira, hogy reggeli előtt is gyakorlóteszteket kell írunk). Újságírói küldetésem lassan enyhítette szülői aggodalmaimat, és egy fontos tanulság egyre egyértelműbbé vált: ha nyitottak vagyunk, részesülhetünk annak az előnyeiből, hogy gyermekünket a miénktől eltérő kultúrában neveljük, és kínai módszerekkel tanítatjuk – miközben remélhetőleg sikerül megőriznünk a nyugatias önállóságunkat.

Az utunkhoz kitartásra és erős hitre van szükség, valamint az új kultúra iránti megingathatatlan tiszteletre. Ennek a rendszernek pedig része a piros, csillag alakú matrica, amivel lekenyerezik a gyerekeket.

Kínában ez már csak így megy.